

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет/
Кафедра психології та соціальної роботи

БОЙКО Марія Сергіївна
Роль громади у ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх
правопорушників/Theroleofthecommunityintheresocializationandreintegration
ofjuvenileoffenders

спеціальність: 231 – Соціальна робота
освітньо-професійна програма – Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
СРмз-21
М.С. Бойко

Науковий керівник:
к.ю. н., доцент О.М.Яремко

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ А.Н. Гірняк

ТЕРНОПІЛЬ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ ЗА УЧАСТІ ГРОМАДИ.....	6
1.1. Поняття ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників.....	6
1.2. Роль громади в процесах ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників.....	12
Висновки до розділу 1.....	15
РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	18
2.1. Досвід реалізації програм соціальної адаптації через громадські організації та на місцевому рівні.....	18
2.2. Партнерство з освітніми, релігійними та культурними середками....	20
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ УЧАСТІ ГРОМАДИ У ЖИТТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ.....	29
3.1. Методика дослідження: анкетування щодо ставлення до реінтеграції фахівців у громадах Тернопільської області.....	29
3.2. Дослідження ставлення громади до ресоціалізації неповнолітніх.....	35
Висновки до розділу 3.....	39
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	40

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному українському суспільстві проблема ресоціалізації неповнолітніх правопорушників постає особливо гостро. Йдеться не лише про виправлення поведінки окремих осіб, а про ширше завдання – забезпечення соціальної стабільності, безпеки та формування майбутнього покоління громадян. Підлітки, які порушили закон, часто є жертвами складних життєвих обставин. Вони виростили в неблагополучних сім'ях, де бракувало турботи, розуміння або належного виховання. Нерідко саме брак підтримки з боку суспільства, а не свідомий вибір, призводить їх до девіантної чи кримінальної поведінки. Тому замість простого покарання важливо говорити про підтримку, навчання та повернення таких дітей до нормального життя. Ресоціалізація в цьому контексті означає не тільки корекцію поведінки, а й глибше відновлення – повернення здатності довіряти, брати відповідальність і жити за соціально прийнятими нормами. Вона передбачає внутрішню роботу над собою, переосмислення власного досвіду, формування нових моральних орієнтирів. Поруч із цим стоїть поняття реінтеграції – тобто реального повернення людини до повноцінного життя у родині, навчальному закладі, трудовому колективі чи громаді. Ці процеси нерозривно пов'язані між собою: ресоціалізація створює передумови для змін, а реінтеграція допомагає втілити їх у реальність. Особливу роль у цьому процесі відіграє громада. Саме вона є тим середовищем, у якому підліток живе, навчається, спілкується, і саме там відбувається справжнє повернення до суспільства. Громада може стати джерелом підтримки, місцем, де дитина відчуває, що її приймають і готові дати другий шанс. Водночас байдужість або стигматизація з боку оточення часто руйнують результати навіть найефективніших програм ресоціалізації. Тому успіх роботи з неповнолітніми правопорушниками залежить не лише від професійної діяльності фахівців, а й

від рівня соціальної зрілості громади – її готовності підтримати, зрозуміти й прийняти.

Дослідження ролі громади в процесах ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників є вкрай актуальним і з практичної, і з теоретичної точки зору. Воно дає змогу осмислити, як поєднати зусилля державних структур, місцевого самоврядування, освітніх закладів та соціальних служб у створенні ефективної системи підтримки дітей, що оступилися. Водночас це питання стосується і формування більш гуманного суспільства – такого, де кожна дитина має шанс на виправлення, розвиток і нове життя. Адже, по суті, від того, як ми ставимося до найуразливіших, залежить, наскільки зрілою та відповідальною є наша держава. Саме тому дана тема є надзвичайно актуальною сьогодні.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми знаходимо у працях: Красілової Ю. М., Можайкіної О. С., Мануїлової К. В., Кутєпова М. Ю., Кушнарєва С. В., Караман О.Л.

Об'єктом дослідження є процес ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників у соціальне середовище.

Предмет дослідження – роль та механізми участі місцевої громади у процесах ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників.

Мета дослідження – визначення та аналіз ролі громади як соціального інституту в процесі ресоціалізації й повернення до суспільства неповнолітніх, які вчинили правопорушення, а також пошук ефективних форм, методів і умов залучення громади до цього процесу.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні аспекти ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників за участі громади.

2. Проаналізувати громадську участь як чинник ефективної реінтеграції неповнолітніх.

3. Провести емпіричне дослідження рівня участі громади у житті неповнолітніх правопорушників

Методи дослідження. З метою вивчення питання соціалізації молоді в громадських організаціях знадобились різноманітні теоретичні методи дослідження. Зокрема: аналіз та вивчення наукової, філософської, науково-методичної та психолого-педагогічної літератури. Під час підготовки дипломної роботи було проведено ґрунтовний огляд наукової літератури, який передбачав систематичне вивчення наявних публікацій, дослідницьких праць, теоретичних підходів і концепцій, що стосуються обраної теми. Такий аналіз дозволив глибше осмислити суть проблеми, визначити ключові напрями її вивчення, а також виявити недостатньо досліджені аспекти, які потребують подальшого наукового опрацювання. Важливим етапом цього процесу було осмислення та узагальнення отриманої інформації, формулювання попередніх висновків і інтеграція знань із різних джерел, що створило теоретичне підґрунтя для власного дослідження, обґрунтування гіпотез і формування висновків.

Тематичне дослідження здійснювалося на основі вже наявних теорій і наукових підходів, з метою виявлення стійких закономірностей, актуальних тенденцій і внутрішніх зв'язків, притаманних досліджуваній проблемі. Це дозволило побудувати логічну структуру дослідження й краще зрозуміти особливості явища.

Теоретичне значення одержаних результатів отримані результати можуть слугувати теоретичною основою для подальших наукових розвідок у сфері соціальної педагогіки, соціальної роботи, ювенальної юстиції та кримінології. Вони сприяють поглибленню міждисциплінарного підходу до вивчення соціальних механізмів впливу громади на поведінку неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків та рекомендацій дослідження у роботі органів

місцевого самоврядування, служб пробації, соціальних служб, освітніх закладів і громадських організацій, які займаються підтримкою неповнолітніх правопорушників. Матеріали роботи можуть бути використані для проведення просвітницьких заходів у громадах, спрямованих на зменшення соціальної стигматизації неповнолітніх, підвищення рівня громадянської свідомості та сприяння соціальній згуртованості.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному осмисленні ролі територіальної громади як суб'єкта ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх, що вперше розглядається не лише крізь призму соціально-виховної роботи, а як цілісна система взаємодії соціальних інституцій, органів влади, освітніх та культурних установ, а також громадських організацій.

Апробація результатів наукового дослідження окремі положення та висновки кваліфікаційного дослідження озвучено на IV Міжнародної науково-практичної конференції «Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації» (7 листопада 2025 року), тема доповіді «Інтеграція неповнолітніх правопорушників у соціум: шляхи та стратегії ресоціалізації».

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (46 найменувань) і додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 59 сторінок, з них основний текст – 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ ЗА УЧАСТІ ГРОМАДИ

1. Поняття ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників

Ресоціалізація – це не набір формальних дій чи чергових адміністративних процедур. Це складний і водночас дуже тонкий процес повернення людини до звичного життя, до тих соціальних зв'язків, які вона втратила. Йдеться не просто про дотримання закону, а про те, щоб допомогти людині знову відчувати себе частиною спільноти, зрозуміти власну цінність і знайти сили змінитися. Бо той, хто порушив норми, часто опиняється не лише поза законом, а й за межами довіри, прийняття, розуміння. Саме тому ресоціалізація повинна зосереджуватися не лише на виправленні поведінки, а й на внутрішньому оновленні особистості.

Якщо подивитися ширше, ресоціалізація й реінтеграція – це не лише про підлітків, які оступилися. Насправді це про будь-яку людину, що опинилася на межі втрати себе – після війни, залежності, втрати дому чи близьких. У кожного своя історія, але суть одна: допомогти знову відчувати, що ти не сам, що місце в суспільстві для тебе є. Іноді це починається з найпростішого – повернення довіри, бажання спілкуватися, відчуття, що твоя присутність має значення. Тому ресоціалізація – це вже не просто “виправлення”, а радше шлях до відновлення гідності. Вона повертає людині здатність жити, діяти, вірити у власні сили, навіть якщо раніше світ здавався ворожим чи байдужим.

Реінтеграція – це крок далі. Це момент, коли людина починає не лише мислити по-новому, а й знову взаємодіяти зі світом: з родиною, друзями, громадою. І це завжди процес двосторонній. Людині потрібно захотіти

повернутися, а суспільству – бути готовим прийняти. Без цього все зводиться до формальності, без справжнього прийняття. Успіх тут не в тому, що хтось знайшов роботу чи пішов на навчання. Успіх – коли людина знову відчуває себе потрібною, коли в неї з’являється сенс і план на завтра. А для цього суспільству теж треба подорослішати – навчитися не лише карати, а й довіряти, пробачати, давати шанс на новий початок.

Якщо говорити про неповнолітніх, то цей процес ще складніший. Підлітковий вік – це час пошуку себе, формування світогляду, емоційної зрілості. Часто правопорушення у цьому віці – не результат усвідомленого вибору, а наслідок обставин, впливу оточення, нестачі підтримки чи любові. Тому робота з такими дітьми – це не просто спроба “виправити”, а можливість дати шанс, допомогти розкрити потенціал, який ще не зруйнований остаточно.

Ресоціалізація охоплює два рівні – внутрішній і зовнішній. Внутрішній стосується переосмислення власного досвіду, усвідомлення відповідальності, зміни ціннісних орієнтирів. Зовнішній пов’язаний із відновленням стосунків із сім’єю, друзями, школою, суспільством. Для підлітка, який залишає криміногенне середовище, цей шлях непростий: на початку він стикається з недовірою, упередженнями, ізоляцією. У цей момент надзвичайно важливою є підтримка – з боку педагогів, психологів, соціальних працівників. Їхнє завдання – не засудити, а зрозуміти, не карати, а допомогти відчути, що змінитися можливо.

Важливу роль у цьому процесі відіграє психологічна підтримка. Підліток має навчитися розуміти свої емоції, справлятися з агресією, страхом, соромом. Не менш важливо, щоб він знову навчився довіряти – адже після досвіду насильства або байдужості зробити це дуже важко. Освітня складова теж має значення: повернення до навчання дає не лише знання, а й відчуття приналежності до колективу, до нормального життя.

Але ресоціалізація не може бути ізольованою від суспільства. Без підтримки сім'ї, громади, школи та державних структур цей процес втрачає силу. Якщо дитина повертається у те саме проблемне середовище – де є насильство, злидні чи байдужість – шанс на успішне відновлення зменшується в рази. Тому важливо, щоб суспільство не відверталось, а брало участь у цьому процесі. Лише спільна робота дає результат.

Окремої уваги заслуговує питання самооцінки. Коли дитину постійно називають “проблемною” чи “неблагонадійною”, вона починає сприймати це як частину себе. Тому фахівці мають допомогти підлітку побачити іншу перспективу – де він не злочинець, а людина, яка має право на другий шанс. Іноді достатньо простої підтримки, щоб дитина почала вірити в себе.

Коли внутрішні зміни вже відбулися, настає етап реінтеграції – тобто повернення у реальне соціальне життя. Якщо ресоціалізація стосується внутрішніх змін, то реінтеграція – це зовнішнє відновлення ролей: учня, працівника, члена родини. І тут знову виникають труднощі – недовіра з боку оточення, страх осуду, труднощі з роботою чи навчанням. Тому потрібна не лише готовність підлітка, а й відкритість суспільства до прийняття.

Надзвичайно важливою є роль сім'ї. Без відновлення довіри у родині важко говорити про стабільну адаптацію. Іноді потрібна сімейна терапія, консультації, спільні зустрічі, щоб знову навчитися спілкуватися й підтримувати одне одного. Так само потрібно працювати і з батьками – адже вони теж потребують розуміння, як допомогти дитині, що пережила кризу.

Не менш важливою є праця. Робота – це не лише спосіб заробітку, а й можливість відчувати свою корисність. Коли підліток бачить, що його зусилля комусь потрібні, це дає впевненість і мотивацію не повертатися до минулого.

Громада у цьому процесі – як місток між особистістю та суспільством. Саме на місцевому рівні можна створювати можливості для участі

–волонтерство, громадські ініціативи, наставництво. Це допомагає підлітку не просто повернутися, а відчути, що його приймають.

Після завершення програм ресоціалізації життя не стає автоматично легким. Буває, що спокуси повертаються, а підтримки бракує. Тому важливо, щоб допомога не закінчувалася формально. Наставники, соціальні працівники чи просто небайдужі дорослі можуть стати тим “якорем”, який утримає підлітка на правильному шляху.

У сучасних умовах, коли країна переживає війну, економічні труднощі та соціальні зміни, тема ресоціалізації набуває особливого значення. Багато дітей пережили втрату, вимушене переселення, розлуку з близькими. Для них повернення до нормального життя – це не просто педагогічне завдання, а глибоко людська потреба. Ефективні програми ресоціалізації допомагають не лише окремим підліткам, а й зміцнюють суспільство в цілому.

Отже, ресоціалізація і реінтеграція – це дві сторони одного процесу. Перша допомагає людині змінитися зсередини, друга – закріпити ці зміни у реальному житті. Тільки разом вони створюють можливість для справжнього повернення – коли неповнолітній не просто повертається до суспільства, а стає його свідомою частиною, з вірою у себе та своє майбутнє.

1.2. Роль громади в процесах ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників

Громада є надзвичайно важливою у процесах ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників. Саме вона створює сприятливі умови для їхнього повернення до повноцінного життя та допомагає не

допустити, щоб дитина знову оступилася. На жаль, роль громади часто недооцінюють, хоча вона охоплює безліч важливих напрямів: формування підтримуючого соціального середовища, забезпечення соціальної підтримки та залучення, профілактику стигматизації і дискримінації, сприяння працевлаштуванню та професійній орієнтації, зміцнення сімейних зв'язків і моніторинг постпенітенціарної адаптації.

На мою думку, варто розглянути кожен етап окремо. Створення підтримки в суспільстві – надзвичайно важливий момент. Неповнолітні, які скоїли правопорушення, мають відчутти, що можуть повернутися до нормального життя. Щоб це стало можливим, громада повинна зробити все, аби підлітки почувалися прийнятими, захищеними й потрібними. Вони мають мати реальні можливості розвиватися, навчатися й жити як повноцінні члени суспільства. Дуже важливо, щоб у цьому середовищі не було насильства, булінгу, дискримінації чи стигматизації. Замість осуду діти мають отримати розуміння й підтримку.

Для успішної ресоціалізації необхідно створити позитивні соціальні зв'язки: дружбу з однолітками, довірливі стосунки з батьками або наставниками, контакт із вчителями та волонтерами. Тоді молодь не почуватиметься самотньою й матиме своє коло підтримки.

Крім того, громада повинна забезпечити доступ до базових, але дуже важливих ресурсів – освіти, медицини, психологічної підтримки та правової допомоги. Без цього адаптація може бути майже неможливою.

Ще одна важлива складова – можливість для неповнолітніх розвиватися і самовиражатися. Участь у творчих, спортивних, культурних чи освітніх програмах – це не просто дозвілля. Це спосіб сформуванню здорової самооцінки і бажання змінювати своє життя на краще.

Якщо громада підтримує інклюзивність і толерантність, вона створює атмосферу рівності. Тоді навіть ті, хто колись помилився, можуть відчутти себе потрібними й прийнятими. Підтримка громади, громадських організацій, активістів і просто небайдужих людей дає підліткам відчуття, що вони не самі. Наприклад, можна проводити інформаційні кампанії, створювати молодіжні простори для спілкування та розвитку.

Такі ініціативи допомагають уникнути повторних правопорушень, покращують емоційний стан, підвищують самооцінку та віру у власні сили.

Соціальна підтримка і залучення підлітків до життя громади – це ключова частина ресоціалізації. Важливо, щоб не лише державні служби, а й громадські організації, волонтери та місцеві лідери допомагали тим, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Підтримка може бути різною: матеріальною, психологічною, освітньою чи емоційною. Часто проводяться консультації, тренінги, курси, які допомагають підліткам краще розуміти себе, розвивати навички й знати свої права. Діти мають бути активними учасниками життя громади – брати участь у волонтерських проєктах, відвідувати гуртки, займатися спортом, долучатися до фестивалів чи конкурсів. Це дає їм відчуття важливості та приналежності до суспільства.

Такі можливості допомагають змінити коло спілкування, знайти нових друзів, побачити інші моделі поведінки й зрозуміти, що є кращі способи самореалізації, ніж злочин.

Соціальна підтримка також охоплює допомогу у відновленні стосунків із родиною, вирішенні побутових проблем, пошуку житла, отриманні медичної допомоги, освіти чи роботи. Це критично важливо для того, щоб дитина не почувалася покинутою й знову повірила в себе.

Ще один напрям – подолання ярликів та дискримінації. Діти, які вже відбули покарання або пройшли пробаційні заходи, часто стикаються з упередженням – з боку однолітків, учителів, сусідів, навіть родичів. Це лише поглиблює проблему. Вони починають почуватися чужими, втрачають мотивацію й можуть знову оступитися. Стигма стає перешкодою для повернення до школи, пошуку роботи чи налагодження стосунків.

Громада має створювати середовище без ярликів і осуду. Просвітницькі заходи у школах, центрах, медіа повинні пояснювати, що кожна дитина вартий довіри знову. Минулі помилки не повинні визначати все життя людини.

Корисно давати підліткам можливість самим розповідати свої історії, ділитися досвідом і почуттями.

Особливо важлива робота з педагогами, роботодавцями, соціальними працівниками – від їхнього ставлення залежить, чи відчує дитина підтримку, чи навпаки – ізоляцію.

Запобігання стигматизації – це не просто добрий жест. Це реальна необхідність, від якої залежить ефективність ресоціалізації. Лише тоді, коли до підлітка ставляться з повагою, без упереджень і як до рівноправного члена суспільства, він має шанс змінити своє життя.

Окремий напрям підтримки – працевлаштування та професійна орієнтація. Робота – це не лише джерело доходу, а й шлях до незалежності, самореалізації та відповідальності. Після пробації або звільнення підлітки часто стикаються з труднощами: відсутність досвіду, знань, документів, небажання роботодавців давати шанс. Без підтримки громади повернення до нормального життя для них майже неможливе.

Тому важливо, щоб ще під час перебування у виховних закладах підлітки проходили профорієнтаційні програми: тести, консультації, тренінги, майстер-

класи.

Важлива співпраця з центрами зайнятості, училищами, роботодавцями, які готові дати молоді шанс на стажування чи роботу.

Також потрібно працювати з мотивацією самих підлітків – допомагати подолати страх перед співбесідами чи осудом. Тут велику роль відіграють наставники або волонтери, які можуть підтримати словом і прикладом.

Коли дитина бачить, що їй довіряють, вона починає вірити у власні сили. Можливість реалізувати себе у професійній сфері – це не просто про економіку, а про профілактику повторних злочинів. Людина, яка має стабільну роботу і відчуває повагу, рідше повертається до старого життя.

Ще один критично важливий чинник – відновлення і зміцнення сімейних зв'язків. Сім'я – це перше середовище, де формується характер дитини. Проте часто підлітки, які порушили закон, ростуть у родинах, де бракує розуміння, турботи або навіть безпеки.

У таких умовах важко навчитися довірі, любові й відповідальності. Тому громада має допомагати не лише самій дитині, а й її родині.

Соціальні служби, благодійні фонди та волонтери можуть надавати психологічну, юридичну чи матеріальну підтримку, а також проводити навчання для батьків. Іноді дорослі просто не знають, як правильно підтримати дитину, і це потрібно змінювати.

Фахівці допомагають налагодити діалог, зменшити конфлікти, відновити довіру. Коли родина отримує підтримку, вона стає надійним тилом для дитини, що повертається до звичайного життя.

Корисно також організовувати спільні заходи – сімейні тренінги, майстер-класи, зустрічі. Такі події зближують, створюють атмосферу безпеки і приналежності. Коли родина залучена до процесу змін, виховний вплив зберігається протягом усього шляху – від моменту конфлікту із законом до

повної інтеграції в суспільство. У цьому процесі громада виступає посередником між фахівцями, батьками та дитиною, працюючи разом всіх сторін.

Завершальним, але надзвичайно важливим етапом є моніторинг та підтримка поступової адаптації. Після звільнення підлітки часто стикаються з новими труднощами: упередженням, ізоляцією, проблемами з навчанням чи працевлаштуванням. Тут важливо не просто спостерігати, а реально допомагати – надавати підтримку, яка допоможе звикнути до життя на волі.

Громада спільно з працівниками пробації, соціальними службами, школами та організаціями має відстежувати, як підліток адаптується, і вчасно реагувати на проблеми.

Підтримка може включати допомогу з документами, медичним обслуговуванням, навчанням чи роботою. Корисні програми наставництва, де поруч із підлітком є людина, яка підтримає, порадить і не засудить.

Важливо також залучати молодь до життя громади – волонтерства, заходів, гуртків. Це формує почуття приналежності й відповідальності.

Підтримка на цьому етапі – це не контроль, а турбота. Вона допомагає підлітку втриматися на правильному шляху й завершити ресоціалізацію успішно.

Висновок до розділу 1

Питання ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників є одним із найчутливіших у сучасному соціальному й правовому просторі. Йдеться не лише про повернення дитини до нормального життя, а про

відновлення її людської гідності, віри у власні сили й здатності діяти відповідально. Важливо усвідомлювати, що за кожною статистикою стоїть конкретна історія, біль і шанс. Саме тому ці процеси не можуть зводитися лише до адміністративних заходів чи виховних програм – вони мають ґрунтуватися на глибокому розумінні природи особистості та суспільних умов, у яких ця особистість формується.

Ресоціалізація – це не просто спроба «виправити» поведінку підлітка, а насамперед процес його внутрішньої трансформації. У центрі стоїть не покарання, а розвиток – переосмислення досвіду, вивчення власних емоцій, формування здатності співіснувати з іншими без агресії чи протесту. Неповнолітній, який порушив закон, часто не мав можливості відчутися себе почутим чи прийнятим. Тому ключове завдання полягає не у контролі, а у створенні умов, де підліток поступово вчиться довіряти – спочатку дорослим, потім суспільству, а врешті – самому собі.

Однак жоден фахівець не зможе провести цей шлях самотужки. Ресоціалізація потребує спільної роботи – педагогів, психологів, соціальних служб, громади. Коли ж після повернення додому підліток знову стикається з насильством чи непорозумінням, попередня робота втрачає сенс. Отже, ресоціалізація має охоплювати не лише індивіда, а й його найближче середовище.

У свою чергу, реінтеграція – це своєрідна «перевірка» результатів ресоціалізації. Вона показує, наскільки дитина готова жити у спільноті, і чи готова спільнота її прийняти. Бо без взаємності цей процес перетворюється на формальність. Часто саме тут виникають найбільші труднощі: суспільство ще не навчилось дивитися на колишнього правопорушника як на людину, яка здатна змінитися. Саме через це діти після виходу з установ знову опиняються у колі відчуження, де починають повторювати старі сценарії.

Щоб цього уникнути, важливо створювати можливості для справжнього залучення – навчання, волонтерства, участі у громадських ініціативах. Адже реінтеграція – це не лише повернення до школи чи роботи, це шанс знову відчувати себе корисним, почути фразу «ти нам потрібен». Іноді саме така проста підтримка може стати точкою неповернення до старого життя.

Важливу роль відіграє і громада. Вона може або зміцнити дитину, або остаточно відштовхнути її. Там, де дієвими є місцеві соціальні ініціативи, де громада співпрацює з пробаційними службами, школами та психологами, результати відчутно кращі. Це показує, що успіх ресоціалізації залежить не лише від індивідуальних зусиль, а від готовності суспільства створити середовище довіри й підтримки. Без цього навіть найкращі програми залишаються лише на папері.

Обидва процеси – і ресоціалізація, і реінтеграція – не мають чіткої кінцевої межі. Це тривалий шлях, який продовжується і після офіційного «завершення» програми. Часто підліток ще довго потребує підтримки – не контролю, а саме присутності. Людини, яка допоможе пройти кризові моменти, нагадати, що зміни – можливі. Бо головне у цих процесах – не звіти чи показники, а збережені людські долі.

Якщо подивитися ширше, то ресоціалізація і реінтеграція мають суспільний вимір. Вони показують рівень гуманізму держави, її готовність підтримувати, а не лише карати. Здатність суспільства дати шанс тим, хто оступився, – це ознака його зрілості. Адже будь-яка громада стає сильнішою не тоді, коли відкидає своїх найуразливіших, а коли допомагає їм піднятися.

Тому підсумовуючи, можу сказати: ресоціалізація і реінтеграція неповнолітніх правопорушників – це не два окремі етапи, а дві сторони одного процесу. Перша допомагає людині змінитися зсередини, друга – знайти своє місце у світі після цих змін. Їх успіх вимірюється не кількістю звітів, а тим,

скільки молодих людей змогли повернутися до життя, у якому є довіра, гідність і шанс на майбутнє.

РОЗДІЛ 2

ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ

2.1. Досвід реалізації програм соціальної адаптації через громадські організації та на місцевому рівні

Громадські організації посідають помітне місце у системі ресоціалізації неповнолітніх, які вчинили правопорушення. Вони виступають посередниками між державними установами, місцевими громадами та самими підлітками, створюючи своєрідний місток взаємодії між усіма учасниками процесу. Основна мета їхньої діяльності полягає у наданні соціальної, психологічної та освітньої підтримки, а також у створенні безпечного середовища, яке допомагає неповнолітнім повернутися до нормального життя у суспільстві.

Одним із провідних напрямів роботи таких організацій є психолого-педагогічний супровід підлітків. Працівники та волонтери проводять індивідуальні консультації, тренінги й групові заняття, які сприяють розвитку комунікативних умінь, самоконтролю та відповідальності. Важливо, що під час таких заходів підлітки поступово відновлюють віру у власні сили, вчаться конструктивно розв'язувати конфлікти та усвідомлюють цінність законослухняної поведінки.

Не менш значущим є освітньо-профорієнтаційний напрям. Громадські організації організують короткотермінові курси, майстер-класи, заняття з основ професійного самовизначення. Такі ініціативи допомагають підліткам здобути нові знання, навчитися працювати в команді й розвивати практичні навички, які полегшують подальше працевлаштування. Участь у волонтерських

і громадських заходах дає можливість молодим людям відчутти себе потрібними й залученими до життя громади.

Окремої уваги потребує робота з родинами неповнолітніх. У багатьох випадках саме сімейні конфлікти або відсутність підтримки з боку батьків спричиняють девіантну поведінку. Тому громадські організації проводять консультації для родин, групові зустрічі й тренінги, спрямовані на відновлення довіри, взаєморозуміння та формування навичок позитивного спілкування між членами сім'ї.

Важливою частиною діяльності є інформаційно-просвітницька робота. Її мета – подолати суспільні упередження щодо неповнолітніх, які мали проблеми із законом. Через соціальні кампанії, публічні обговорення, партнерство із засобами масової інформації та освітніми установами громадські організації намагаються формувати більш толерантне та підтримувальне ставлення громади до таких дітей і молоді.

Важливе місце займає співпраця громадських об'єднань із державними структурами – службами пробації, центрами соціальних служб, поліцією ювенальної превенції, освітніми закладами. Спільна робота дає можливість координувати дії, обмінюватися інформацією та створювати комплексні програми підтримки неповнолітніх, які повертаються до життя у суспільстві.

Одним із яскравих прикладів є діяльність Всеукраїнської фундації «Захист прав дітей». Організація працює над удосконаленням системи правосуддя, дружньої до дітей, проводить моніторинг дотримання прав дитини та готує фахівців, які безпосередньо працюють із підлітками у конфлікті із законом. Важливим напрямом є просвітницька робота з громадами, що допомагає змінювати суспільні установки й формувати толерантне ставлення до таких дітей.

Цікаву практику має Громадське об'єднання «Комітет сприяння захисту прав дитини», яке реалізувало низку проєктів, спрямованих на підтримку неповнолітніх після звільнення з місць позбавлення волі. Програми організації

охоплюють соціальну адаптацію, психологічний супровід і наставництво. Особливу увагу приділено співпраці з органами місцевого самоврядування, освітніми закладами та службами пробації, що дозволило створити ефективну модель громадської участі у процесі ресоціалізації.

Позитивний досвід демонструє також Благодійна організація «Волонтер» (м. Львів), яка активно працює з підлітками, схильними до правопорушень. Її діяльність поєднує наставництво, профорієнтаційні заняття та соціально-психологічні тренінги. Волонтери допомагають підліткам розвивати відповідальність, формувати адекватну самооцінку та усвідомлення власної ролі у суспільстві.

Науково-дослідний підхід реалізує Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. Фахівці інституту вивчають причини девіантної поведінки серед молоді, аналізують ефективність програм ресоціалізації та розробляють практичні рекомендації для соціальних служб і закладів освіти.

Якщо порівняти підходи цих організацій, можна побачити різноманітність форм і методів роботи. Фондація «Захист прав дітей» зосереджується на правозахисній і просвітницькій діяльності, «Комітет сприяння захисту прав дитини» – на соціальній адаптації та наставництві, «Волонтер» – на практичній роботі з підлітками, а Інститут соціальних досліджень – на науково-аналітичному напрямі. Попри різні підходи, усі вони об'єднані спільною метою – допомогти неповнолітнім повернутися до повноцінного життя у суспільстві. (Додаток 1)

Останні роки показують, що роль місцевих громад у питаннях ресоціалізації неповнолітніх значно зросла. Якщо раніше основна увага зосереджувалася на роботі державних служб і правоохоронців, то тепер усе частіше саме громада стає тим місцем, де дитина може отримати шанс на нормальне життя. Участь громади – це не лише допомога у вигляді заходів чи

консультацій. Це й створення середовища, де підліток може спробувати себе в чомусь новому, знайти підтримку, відчутти довіру.

У багатьох громадах Тернопільської області з'являються молодіжні простори, куди можуть прийти всі охочі, незалежно від минулого. Такі місця часто організують спільно з місцевими радами, волонтерами та активістами. Там проводять майстер-класи, неформальні зустрічі, тренінги, допомагають знайти роботу або навчальні курси. Для багатьох молодих людей це стає можливістю позбутися відчуття ізоляції. У Тернополі, наприклад, діє простір емоційного розвантаження, де фахівці та волонтери проводять зустрічі для підлітків і молоді. Такі ініціативи сприяють профілактиці девіантної поведінки, бо дозволяють дитині бачити інші моделі взаємодії з оточенням.

Загалом по області діє обласна програма «Молодь Тернопільщини» (2021–2025), у межах якої громади можуть отримувати підтримку для реалізації власних молодіжних проєктів. Це стосується не лише культурних чи освітніх заходів, а й тих, що мають безпосередній вплив на ресоціалізацію: наставництво, професійне навчання, робота з молоддю групи ризику. Завдяки такій програмі громади отримують змогу об'єднувати зусилля з центрами соціальних служб і місцевими відділами пробації. Окрему увагу приділяють співпраці з пробаційними структурами. У багатьох громадах Тернопільщини фахівці пробації разом з місцевими активістами супроводжують неповнолітніх, які повертаються з виховних установ або перебувають під наглядом. Їм допомагають знайти роботу, оформити документи, відновити стосунки в родині.

Часто громада долучається до цього процесу неформально – через знайомих, сусідів, волонтерів, які готові допомогти підлітку адаптуватися. Важливо, що в такому підході громада виступає не просто як спостерігач, а як активний учасник процесу.

У деяких територіальних громадах започатковано проекти наставництва. Це коли конкретна людина – старший друг або волонтер – бере під опіку неповнолітнього, який має труднощі із законом чи перебуває у групі ризику. Наставник допомагає дитині пройти цей період, разом із нею відвідує заняття, консультує, іноді навіть допомагає знайти роботу. Для підлітків, які часто не мають позитивного прикладу в сім'ї, це має велике значення.

Паралельно з цим, у кількох громадах запроваджують підходи відновного правосуддя. Йдеться про те, що замість формального покарання сторони намагаються знайти компроміс – провести медіацію, відшкодувати шкоду, налагодити спілкування. Такі практики вже використовуються в деяких громадах Тернопільської області за участі центрів соціальних служб і волонтерів. Вони допомагають неповнолітньому не потрапити до системи кримінального обліку та дають можливість виправити ситуацію у реальному середовищі.

Важливу роль відіграють і просвітницькі заходи. Наприклад, у Золотниківській громаді проводяться інформаційні зустрічі для батьків і школярів про те, як запобігати втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. Такі акції проводять у співпраці з поліцією, соціальними працівниками та вчителями. Їхня мета – донести до батьків, що профілактика починається вдома, і що саме сім'я є ключовим фактором ризику або, навпаки, підтримки.

У Гусятинській селищній громаді прийнято програму підтримки роботи місцевого сектору пробації. Це дозволяє громаді брати участь у програмах профілактики правопорушень, надавати приміщення, транспорт або інформаційну допомогу. Такий формат співпраці показує, що навіть невелика громада може робити конкретні кроки у сфері ресоціалізації.

Крім цього, в області поширюються освітні та профорієнтаційні ініціативи. Молодь, яка перебуває в складних життєвих обставинах, може

долучитися до коротких курсів, тренінгів чи стажувань. Такі заходи нерідко підтримуються місцевими підприємцями, які готові взяти на практику або дати тимчасову роботу підліткам. Це допомагає не лише навчитися професії, а й повірити у власні сили.

Не менш важливою є робота із сім'ями, у яких виховуються діти групи ризику. Соціальні служби разом із громадами проводять батьківські клуби, зустрічі, тренінги, де обговорюють проблеми виховання, спілкування з дітьми, попередження конфліктів. Така підтримка допомагає уникнути повторних випадків правопорушень і зміцнює сімейні зв'язки.

Варто також зазначити, що місцеві ЗМІ поступово долучаються до цієї роботи. Вони публікують матеріали про історії успішної адаптації підлітків, інтерв'ю з працівниками пробації, повідомлення про місцеві ініціативи. Це змінює ставлення суспільства, зменшує стигматизацію та формує розуміння, що ресоціалізація – це спільна справа всієї громади, а не лише окремих служб.

Отже, ефективна ресоціалізація потребує поєднання практичного досвіду, наукових знань і громадської активності. Спільна робота державних і недержавних інституцій створює умови для того, щоб підлітки не лише уникали повторних правопорушень, а й відчували себе частиною спільноти, здатною діяти відповідально й усвідомлено. Громади Тернопільщини поступово формують власні підходи до ресоціалізації неповнолітніх. У центрі цих процесів – підтримка, довіра та залучення молоді до життя громади. Хоча робота є складною і потребує ресурсів, вона показує, що навіть у невеликих населених пунктах можливо створити умови, де дитина матиме шанс почати все зі старту.

2.1. Партнерство з освітніми, релігійними та культурними осередками

Дитина, яка опинилася у складних життєвих обставинах, потребує не лише контролю, а насамперед розуміння, довіри й можливості відчутти себе

потрібною. Саме тому цей процес неможливо обмежити рамками однієї установи чи служби. Ресоціалізація неповнолітніх – це не просто відновлення їхньої соціальної поведінки, а поступове повернення до нормальних стосунків із суспільством, сім'єю, однолітками

Коли школа, соціальні працівники, громада, церква та заклади культури діють у різних напрямках, ефект їхньої роботи часто губиться. Але якщо вони поєднують зусилля, виникає середовище, де підліток отримує не випадкову допомогу, а постійну підтримку. Наприклад, коли соціальний працівник разом із педагогом обговорюють ситуацію конкретної дитини, а представники громади залучають її до корисної діяльності – навіть участі у шкільному ярмарку чи толоці – це вже частина реальної ресоціалізації.

Міжсекторальна взаємодія – це не лише офіційна співпраця установ. Насамперед це спільне розуміння того, що кожен має свій внесок у процес змін. Учитель може помітити перші сигнали неблагополуччя, соціальний працівник – підтримати сім'ю, священнослужитель – допомогти знайти духовну опору, а працівники культури – створити умови для творчого самовираження. Коли ці елементи поєднуються, у підлітка з'являється шанс побачити себе не через проблеми, а через власні сильні сторони.

На практиці така співпраця вже існує в багатьох громадах. Наприклад, у деяких школах соціальні служби проводять тренінги з розвитку емоційного інтелекту чи подолання конфліктів, а місцеві бібліотеки організовують зустрічі з молоддю, де говорять про відповідальність і довіру. Ці ініціативи здаються дрібними, але саме з них починається довіра й зміна мислення.

Особливість міжсекторальної взаємодії в тому, що вона вимагає не лише координації, а й людяності. Формальні звіти чи протоколи не замінять щирої співпраці, коли фахівці знають дітей на ім'я, розуміють їхні обставини і шукають рішення спільно. Такий підхід дозволяє не просто реагувати на проблеми, а запобігати їм, створюючи навколо дитини “коло підтримки”.У

період децентралізації роль громад у цьому процесі зростає. У невеликих містах і селах часто саме громада стає тим місцем, де підліток уперше відчуває, що йому довіряють. Там, де співпраця налагоджена, можна побачити результат: діти, які раніше уникали школи чи мали конфлікти із законом, починають брати участь у волонтерських чи спортивних заходах, знаходять нове коло спілкування.

Коли говорять про ресоціалізацію неповнолітніх, більшість одразу згадує соціальні служби. Але насправді саме педагоги бачать дитину найчастіше. Вони першими помічають, що учень змінився: став замкненим, перестав спілкуватися, не виконує завдань або реагує агресивно. Це дрібниці, які насправді сигналізують про глибші проблеми. І саме тут починається справжня співпраця – не лише в межах школи, а й із соціальними педагогами, психологами, волонтерами.

Починати варто з того, що жодна школа сьогодні не може бути самостійним островом. Робота педагогів стає результативною лише тоді, коли навколо неї вибудовується коло підтримки – соціальні служби, психологи, батьки, громадські організації. У деяких громадах така співпраця вже працює: наприклад, учителі залучають соціальних працівників до зустрічей з класом, щоб разом пояснити дітям, як реагувати на конфлікти чи підтримати однокласника, який переживає кризу. Це не виглядає як “урок моралі”, радше як спільна розмова дорослих, які дбають про дитину. У багатьох школах почали з’являтися програми наставництва. Ідея проста – старші учні стають підтримкою для молодших. Вони допомагають адаптуватися новачкам, розмовляють про стосунки в колективі, проводять спільні акції. З одного боку, це зменшує булінг, з іншого – формує середовище довіри. Учитель уже не єдиний “авторитет”, а радше координатор, який допомагає цій системі взаємної підтримки працювати.

Є школи, які розробляють власні ініціативи для дітей, схильних до ризикованої поведінки. Наприклад, “клуби добрих справ”, волонтерські або театральні гуртки, де учні можуть проявити себе без страху осуду. У таких групах підлітки, які раніше уникали активностей, починають брати відповідальність, пропонувати свої ідеї. Це маленькі кроки, але саме з них формується відчуття, що ти можеш щось змінити.

В окремих громадах педагогічні колективи тісно співпрацюють із місцевими центрами соціальних служб. Психологи проводять спільні тренінги для вчителів, аби ті могли краще розпізнавати ознаки емоційного вигорання чи травматичного досвіду в дітей. Деякі школи запроваджують “години довіри” – простір, де можна поговорити про свій стан, не боячись оцінки. Часто саме такі неформальні зустрічі дають підліткам відчуття, що вони не самі.

Освітнє середовище також стає важливим простором для розвитку соціальних навичок. Не через лекції, а через практику: групові проєкти, волонтерство, культурні події, зустрічі з ветеранами, митцями, науковцями. Такі події не лише розширюють кругозір, а й формують емпатію, уміння слухати і співпрацювати. Підлітки, які раніше дистанціювалися, починають бачити, що в школі є місце і для них.

Варто сказати й про ставлення педагогів. Раніше головним було дисциплінувати, сьогодні – зрозуміти. Учителі дедалі частіше проходять тренінги з ненасильницької комунікації, де вчаться говорити з дітьми без тиску, шукати причини поведінки, а не лише її наслідки. Так змінюється сама атмосфера в школі. Там, де дитину не карають за помилки, а допомагають їх виправити, з’являється шанс на справжню ресоціалізацію. Інколи школа стає тим місцем, де підліток уперше відчуває, що може бути почутим. Не обов’язково через офіційні програми чи накази – іноді достатньо вчителя, який

бачить не “проблемного учня”, а людину, що шукає своє місце. Саме такі зустрічі змінюють траєкторію дитячого життя.

В сучасному світі зростає тенденція до пошуку того в що вірити і вкого, тому священнослужителі, капелани, волонтери при храмах дедалі частіше співпрацюють зі школами, соціальними службами, молодіжними центрами. У багатьох містах при парафіях діють молодіжні простори, де проводять тренінги з ненасильницького спілкування, перегляди фільмів, зустрічі з ветеранами чи людьми, які подолали залежності. Такі заходи не проповідують, а показують інший спосіб життя – спокійний, осмислений, без надмірного пафосу.

У сільських громадах релігійні організації часто беруть на себе роль соціального координатора. Коли немає психолога чи центру підтримки, саме священник стає тією людиною, до якої можуть звернутися і підліток, і батьки. Багато храмів організують дитячі табори, волонтерські акції, благодійні ярмарки. На перший погляд це звичайні заходи, але для дитини, яка переживає кризу, вони створюють відчуття спільності, де її не оцінюють, а приймають.

У місті акценти інші. Тут релігійні осередки часто співпрацюють із соціальними службами чи громадськими ініціативами. Наприклад, при деяких церквах діють “дружні простори” для дітей із сімей у складних життєвих обставинах. Тут проводять арттерапію, заняття з лідерства, обговорення фільмів чи просто вечори настільних ігор. Здавалося б, нічого особливого, але саме така неформальна атмосфера повертає підлітку здатність бути серед інших без страху, що його засудять.

Сутність духовного впливу полягає не у моралізуванні, а у створенні середовища, де дитина відчуває безумовну повагу. Коли підліток чує не “ти маєш бути іншим”, а “ми віримо, що ти зможеш”, це працює набагато сильніше. У таких громадах підлітки вчаться співчуттю, взаємній допомозі, участі у спільних справах. Це не обов’язково богослужіння – часто це просто спільна

праця, де всі рівні. Чимало релігійних спільнот співпрацюють із центрами пробації. Підлітки, які порушили закон, залучаються до волонтерських ініціатив при церквах: допомагають літнім людям, прибирають території, організовують свята для дітей. Такі дії дають змогу відчувати, що навіть після помилки можна робити добро і бути корисним. Це простий, але дуже дієвий крок у напрямку ресоціалізації. На даний час релігійні організації виконують роль не “морального судді”, а радше посередника між підлітком і суспільством. Вони допомагають відновити внутрішню рівновагу, знову повірити в добро, у власну гідність.

Коли говоримо про ресоціалізацію підлітків, важливо не просто перераховувати, хто й що робить, а зрозуміти – як саме ці люди можуть працювати разом. Бо часто кожен робить свою справу щиро, але окремо. Учителі говорять про поведінку, священники – про духовність, працівники культури – про розвиток талантів. І поки між ними немає зв'язку, ефект розпорошується.

Кожне партнерство починається не з угод чи протоколів, а з довіри. В ідеалі, школа має знати, хто в громаді працює з підлітками після уроків, куди можна направити дитину, які є волонтерські ініціативи, табори, творчі студії чи навіть церковні молодіжки, де її просто приймуть. Там, де ці зв'язки вже вибудовані, робота виглядає зовсім інакше: дитина не “переходить з однієї установи в іншу”, а рухається всередині єдиного кола підтримки.

Один із дієвих механізмів – створення спільних міжсекторальних команд. У таких командах можуть бути класний керівник, представник служби у справах дітей, психолог, настоятель місцевої парафії, керівник гуртка чи бібліотекар. Вони разом обговорюють конкретні випадки, діляться спостереженнями й домовляються про спільні кроки. Це виглядає просто, але насправді економить купу часу і зменшує ризик, що дитина “випаде” з поля зору.

Ще один елемент – єдина інформаційна взаємодія. Ідеться не про бюрократичні бази, а про людські зв'язки: коли педагог знає, до кого звернутися, якщо бачить тривожні зміни в поведінці підлітка. Часто достатньо короткої зустрічі або дзвінка, щоб координувати дії. Такий контакт створює відчуття, що всі “на одній стороні”, а не кожен у своєму відомстві.

Ефективне партнерство також потребує спільних цінностей. Не завжди легко поєднати формальну мову державної освіти, емоційність культурних ініціатив і духовну складову релігійних громад. Але саме там, де з'являється спільне розуміння – що головне це дитина, її розвиток і шанс почати з чистого аркуша – виникає справжня синергія. Вона відчутна навіть у дрібницях: у тому, як різні люди відгукуються на прохання допомогти, у тому, як дитина починає довіряти дорослим.

Варто згадати й про роль місцевої громади. Саме вона стає середовищем, де всі ці ініціативи сходяться. Наприклад, центр соціальних служб може координувати спільні зустрічі, культурний центр – надавати простір для подій, а парафія – залучати волонтерів. Усе це виглядає як мережа малих дій, але в сумі вони утворюють систему, яка реально працює.

Успішні приклади таких партнерств уже є в багатьох громадах. Десь при школі відкрили молодіжний простір разом із місцевим музеєм і священником; десь організували “вечори довіри”, де підлітки говорять про свої страхи і плани без оцінювання; десь культурний центр і церква спільно проводять волонтерські акції для літніх людей. Коли діти бачать, що дорослі не змагаються за вплив, а діють разом – це найкраща форма виховання. Механізм ефективного партнерства – це, зрештою, не про формули, а про людські стосунки. Там, де між педагогом, священником і керівником гуртка є живий контакт, ресоціалізація перестає бути “програмою” і стає частиною життя. Підліток відчуває, що поруч є люди, яким не байдуже – і саме це, найчастіше, змінює все.

Висновок до розділу 2

Партнерство між освітніми, релігійними та культурними осередками – це не просто пункт у програмі чи чергова форма співпраці. Це, перш за все, можливість створити для підлітка простір, у якому він може спробувати знову довіряти дорослим і самому собі. У кожної сторони тут своя роль. Освітняни допомагають розібратися з навчанням і поведінкою, релігійні громади підтримують у пошуку сенсу, а культурні заклади показують, що творчість може бути способом самовираження, а не втечі.

Найцінніше у цьому процесі – те, що всі ці середовища можуть зійтися навколо однієї мети: дати дитині шанс на зміни. Іноді саме такий зв'язок стає вирішальним. Після розмови з учителем підліток приходить на волонтерську подію, там знайомиться з наставником, а потім – залишається в гуртку, бо відчуває, що його прийняли. Усе починається з дрібниць, але з них виростає нова траєкторія життя.

Варто пам'ятати, що справжнє партнерство не зводиться до офіційних угод чи формальних планів. Його основа – у взаємній довірі й готовності чути одне одного. Коли педагог може звернутися до священника, а працівник бібліотеки запросити соціального педагога до спільного заходу – тоді виникає той самий «ланцюжок підтримки», який дає результат. Так працює жива, а не паперова співпраця.

Ресоціалізація підлітків – це завжди про спільну відповідальність. Жодна установа не здатна впоратися із цим завданням самотійно. Але коли школа, громада, церква і культурне середовище діють разом, вони створюють не просто систему допомоги, а справжнє середовище розвитку, де дитина поступово відчуває, що її цінують, що вона потрібна, і що життя може бути іншим.

Тому механізм партнерства – це не лише організаційна схема, а насамперед людський зв'язок, у якому поєднуються знання, турбота і віра в дитину. Саме в таких умовах підліток має шанс не лише “виправитися”, а й знайти своє місце – у школі, у громаді, у житті. І, можливо, саме це є найважливішим результатом усіх спільних зусиль.

Такі партнерства поступово змінюють і самі громади. Вони формують атмосферу співпричетності, коли дорослі не відмежовуються від проблем дітей, а стають частиною їхнього шляху. І там, де з'являється така співучасть, виростає те, що неможливо закріпити жодним наказом – справжнє відчуття спільності та довіри, без яких немає майбутнього ні для дитини, ні для суспільства.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ УЧАСТІ ГРОМАДИ У ЖИТТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

3. 1. Методика дослідження: анкетування та експертнеінтерв'ю

У межах дослідження ролі громади у процесах ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників було проведено емпіричне дослідження з використанням методу анкетування.

Метою цього етапу стало:

- з'ясування фактичного рівня участі територіальних громад Тернопільської області у житті неповнолітніх правопорушників,
- визначення готовності фахівців соціальної сфери до співпраці з іншими інституціями,
- виявлення проблем, що стримують ефективну реалізацію програм соціальної підтримки.

Важливим є теоретико-методологічне обґрунтування вимору методу анкетування. Це одним із найпоширеніших і ефективних методів збору емпіричних даних у соціальній роботі. Воно дозволяє:

- отримати об'єктивну інформацію від широкого кола фахівців;
- порівняти позиції респондентів;
- виявити типові тенденції та проблемні зони.

Стандартизований підхід до збору даних забезпечує можливість кількісного аналізу відповідей і подальшого узагальнення результатів.

Крім того, анонімність анкети підвищує валідність результатів, дозволяючи респондентам висловлювати власну думку без страху суб'єктивного впливу з боку дослідника.

У межах даного дослідження головною метою було з'ясувати рівень участі громади у житті неповнолітніх правопорушників, оцінити взаємодію між соціальними службами, органами місцевого самоврядування та іншими інституціями, а також виявити проблеми та перспективи вдосконалення процесів ресоціалізації.

З огляду на цю мету, було обрано метод анкетування, який відповідає низці науково обґрунтованих критеріїв:

1. Збір кількісної та якісної інформації.
Анкетування дозволяє систематично збирати дані від великої кількості респондентів, що є необхідним для кількісного аналізу. Крім того, включення відкритих або напіввідкритих запитань дає можливість отримати якісні дані про практичний досвід фахівців та їхні пропозиції щодо покращення роботи громади з неповнолітніми.
2. Стандартизованість та порівнянність.
Анкета є структурованим інструментом збору інформації, що дозволяє уніфікувати процес опитування та отримати відповіді, які легко порівнювати між респондентами. Це особливо важливо для виявлення тенденцій і закономірностей у різних громадах (міських та сільських) Тернопільської області.
3. Об'єктивність та мінімізація впливу дослідника.
Онлайн-анкетування забезпечує анонімність і самостійне заповнення респондентами, що зменшує ризик упередженого впливу дослідника на відповіді. Такий підхід підвищує достовірність та надійність результатів.

4. Економічність та зручність.
Анкетування дозволяє опитати фахівців із різних населених пунктів без необхідності особистого контакту, що економить час і ресурси, одночасно забезпечуючи доступ до широкого кола учасників дослідження.
5. Можливість комплексного аналізу.
Метод анкетування дозволяє поєднувати кількісний та якісний аналіз, оцінювати частотність певних відповідей, виявляти тенденції та кореляції між показниками, а також аналізувати відкриті коментарі респондентів. Це забезпечує більш глибоке розуміння досліджуваної проблеми.
6. Відповідність соціальній специфіці об'єкта дослідження.
Фахівці соціальної роботи є професійними учасниками процесу ресоціалізації неповнолітніх, вони мають специфічні знання та практичний досвід. Анкетування дозволяє оперативно зафіксувати їхні оцінки, спостереження та пропозиції, що забезпечує об'єктивність і репрезентативність даних для подальшого аналізу.

Таким чином, метод анкетування був обраний як оптимальний інструмент емпіричного дослідження, оскільки він відповідає цілям дослідження, дозволяє збирати достовірну інформацію, забезпечує стандартизованість та репрезентативність даних, а також поєднує можливості кількісного і якісного аналізу.

Використання цього методу дозволило отримати повну картину рівня участі громади у житті неповнолітніх правопорушників та визначити ключові проблеми і перспективи вдосконалення практики соціальної роботи у громадах Тернопільської області.

Мета анкетування: визначити рівень участі громади у житті неповнолітніх правопорушників та оцінити ефективність взаємодії між соціальними

службами, органами місцевого самоврядування, освітніми закладами та іншими інституціями.

Об'єкт дослідження: участь територіальних громад Тернопільської області у житті неповнолітніх правопорушників.

Предмет дослідження: ставлення, рівень обізнаності та діяльність фахівців соціальної роботи щодо реалізації програм ресоціалізації неповнолітніх правопорушників та чинники, що впливають на ефективність взаємодії між суб'єктами соціальної роботи.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати рівень поінформованості фахівців соціальної роботи щодо програм ресоціалізації.
2. Визначити форми участі громади у підтримці неповнолітніх.
3. Виявити труднощі, що виникають під час реалізації програм підтримки дітей, які потрапили у конфлікт із законом.
4. Отримати пропозиції щодо підвищення ефективності участі громади у ресоціалізації.

Дослідження здійснювалося у період жовтня–листопада 2025 року на базі територіальних громад Тернопільської області.

До участі було залучено 30 фахівців соціальної роботи із різних громад, як міських, так і сільських. Вибірка була цільовою, оскільки респонденти безпосередньо працюють із дітьми та сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також координують діяльність соціальних служб на рівні громади.

Анкетування проводилося онлайн за допомогою платформи Google Forms, що надало низку переваг:

- можливість залучити респондентів із різних населених пунктів області;
- зручність заповнення анкети для учасників;
- оперативний збір та обробку отриманих даних.

Перед початком заповнення анкети кожен респондент отримав інформаційне повідомлення про мету та завдання дослідження, а також про анонімність опитування.

Участь у дослідженні була добровільною, що сприяло отриманню щирих та достовірних відповідей, необхідних для подальшого аналізу.

Проведене анкетування фахівців соціальної роботи з територіальних громад Тернопільської області дало змогу обґрунтувати практичну складову емпіричного дослідження рівня участі громади у житті неповнолітніх правопорушників. Вибірка респондентів охопила як міські, так і сільські громади, що забезпечило репрезентативність даних та врахування різних аспектів соціальної роботи. Такий підхід дозволив відобразити як загальні тенденції, так і специфічні особливості ресоціалізації неповнолітніх у громадах різного типу. Онлайн-формат анкетування забезпечив оперативність та зручність збору інформації, а добровільна участь і анонімність респондентів сприяли щирості відповідей та підвищенню достовірності результатів. Пілотне тестування анкети дозволило уточнити формулювання запитань, а поєднання закритих та напіввідкритих питань дало змогу отримати як кількісні, так і якісні дані. Це створило надійну основу для подальшого аналізу та узагальнення результатів.

Методика анкетування підтвердила свою доцільність для емпіричного дослідження, забезпечила високий рівень валідності та надійності отриманих даних. Зібрані матеріали дозволяють детально оцінити рівень обізнаності фахівців щодо програм ресоціалізації, виявити форми участі громади, а також зафіксувати існуючі проблеми і бар'єри у реалізації соціальних

програм. Отримані результати мають важливе практичне значення, оскільки вони слугують базою для подальшого аналізу у підпункті 3.2. На їх основі можна визначити тенденції залучення громад, оцінити ефективність взаємодії між різними суб'єктами соціальної роботи та сформулювати конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності участі громади у процесах ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. Для підвищення надійності та комплексності дослідження у майбутньому доцільно поєднувати анкетування з іншими методами збору даних, зокрема експертними інтерв'ю, фокус-групами або аналізом документів. Це дозволить отримати більш глибокі та багатовимірні дані, підвищить точність оцінки участі громади та якість розроблених рекомендацій.

Таким чином, проведене анкетування не лише підтвердило доцільність обраного методу, а й заклало основу для науково обґрунтованих висновків та практичних пропозицій, які будуть представлені у наступному підпункті дослідження. Зібрані дані забезпечують можливість всебічно оцінити стан ресоціалізації неповнолітніх правопорушників у громадах Тернопільської області та визначити напрямки подальшого вдосконалення соціальної роботи.

3.2. Аналіз ставлення громади до ресоціалізації неповнолітніх

У цьому підрозділі наведено узагальнений аналіз результатів анкетного опитування, яке пройшли 30 фахівців соціальної роботи з територіальних громад Тернопільської області. Відповіді інтерпретовано у відсотках і кількостях респондентів ($n = 30$).

Демографічна характеристика респондентів

- Стать: жінки — 24 особи (80,0 %), чоловіки — 6 осіб (20,0 %).

Вікові групи:

- 18–25 років — 3 ос. (10,0 %)
- 26–35 років — 9 ос. (30,0 %)
- 36–45 років — 10 ос. (33,3 %)
- 46–60 років — 6 ос. (20,0 %)
- старші за 60 — 2 ос. (6,7 %)

Досвід роботи у соціальній сфері:

- до 1 року — 2 ос. (6,7 %)
- 1–3 роки — 6 ос. (20,0 %)
- 4–10 років — 12 ос. (40,0 %)
- понад 10 років — 10 ос. (33,3 %)

Посада: соціальні працівники — 18 ос. (60,0 %), старші/керівні позиції — 6 ос. (20,0 %), інші фахівці — 6 ос. (20,0 %).

Місце роботи (тип громади): міські громади — 20 ос. (66,7 %), сільські/селищні — 10 ос. (33,3 %).

Інтерпретація: вибірка переважно жіноча, з найбільшою часткою респондентів віком 36–45 років і зі стажем 4–10 років — тобто опитані є практично досвідченими фахівцями, які безпосередньо залучені до соціальної роботи в громадах.

2)обізнаність про програми ресоціалізації та джерела інформації

- Чи чули Ви про програми ресоціалізації/реінтеграції неповнолітніх?
 - Так — 18 ос. (60,0 %)

- Ні — 12 ос. (40,0 %)
- Частота отримання інформації про такі програми:
 - регулярно — 4 ос. (13,3 %)
 - іноді — 14 ос. (46,7 %)
 - рідко — 8 ос. (26,7 %)
 - ніколи — 4 ос. (13,3 %)
- Основні джерела інформації (вказувалися кількома варіантами): внутрішні служби ОТГ, семінари/тренінги, інтернет/проф. групи, ЗМІ.

Інтерпретація: 60 % респондентів знайомі з існуванням програм, але лише невелика частка — отримує інформацію систематично (13,3 %). Близько 40 % частково або зовсім не поінформовані, що вказує на потребу в посиленні інформаційної роботи.

3) практичний контакт із неповнолітніми правопорушниками

- Наявність практичного контакту:
 - має безпосередній досвід роботи з неповнолітніми правопорушниками — 10 ос. (33,3 %)
 - мав/має опосередкований контакт (через сім'ї, школи) — 12 ос. (40,0 %)
 - не мав контактів — 8 ос. (26,7 %)

Інтерпретація: третина має прямий досвід роботи з підлітками, що дозволяє отримати практичні висновки, проте більшість все ж має лише опосередкований контакт або його відсутність.

4) оцінка безпеки та динаміки підліткової правопорушності

- Як Ви оцінюєте рівень безпеки відносно підліткової правопорушності у Вашій громаді?
 - дуже безпечно — 2 ос. (6,7 %)
 - скоріше безпечно — 8 ос. (26,7 %)
 - нейтрально — 6 ос. (20,0 %)
 - скоріше небезпечно — 10 ос. (33,3 %)
 - дуже небезпечно — 4 ос. (13,3 %)
- Тенденція змін правопорушень серед підлітків (за оцінкою респондентів):
 - зростає — 16 ос. (53,3 %)
 - стабільно — 10 ос. (33,3 %)
 - зменшується — 4 ос. (13,3 %)

Інтерпретація: понад половини вважають, що проблема зростає, а третина оцінює ситуацію як скоріше небезпечну — це свідчить про відчуття загрози та необхідність превентивних заходів.

5) фактори, які, на думку респондентів, спричиняють правопорушення серед підлітків

(респондентам дозволялося вибирати кілька варіантів)

- проблеми в сім'ї — 20 ос. (66,7 %)
- вплив однолітків — 18 ос. (60,0 %)
- відсутність організованого дозвілля / зайнятості — 15 ос. (50,0 %)
- бідність / безробіття в родині — 12 ос. (40,0 %)
- шкільні проблеми (успішність, булінг) — 10 ос. (33,3 %)
- наркоманія / вживання психоактивних речовин — 8 ос. (26,7 %)

- психічне здоров'я — 6 ос. (20,0 %)

Інтерпретація: на першому місці — сімейні проблеми та вплив однолітків; значною є також роль браку організованого дозвілля. Це дає підстави концентрувати профілактичні заходи саме на роботі з сім'ями та створенні альтернатив зайняття для молоді.

б) ставлення до ролі інституцій і «другого шансу»

- Чи повинна школа активно залучатися до профілактики та ресоціалізації?
 - цілком погоджуюсь — 20 ос. (66,7 %)
 - скоріше погоджуюсь — 6 ос. (20,0 %)
 - нейтрально — 2 ос. (6,7 %)
 - не погоджуюсь — 2 ос. (6,7 %)
- Чи підтримуєте Ви ідею «другого шансу» для неповнолітніх правопорушників?
 - повністю підтримую — 18 ос. (60,0 %)
 - частково підтримую — 8 ос. (26,7 %)
 - не підтримую — 4 ос. (13,3 %)

Інтерпретація: більшість фахівців підтримують активну роль школи та ідею другого шансу, що сприятливо для впровадження комплексних програм ресоціалізації.

7) готовність до участі та бажані форми залучення

- Чи готові Ви особисто долучитися до реалізації програм (волонтерство, наставництво, організація заходів)?
 - так — 12 ос. (40,0 %)
 - можливо / залежить від умов — 10 ос. (33,3 %)

- ні — 8 ос. (26,7 %)
- Які форми участі вважаєте пріоритетними (кілька варіантів):
 - організація позааудиторних / спортивних / творчих активностей — 16 ос. (53,3 %)
 - наставництво / індивідуальна робота — 14 ос. (46,7 %)
 - послуги перенаправлення до фахівців (психологи, служби зайнятості) — 12 ос. (40,0 %)
 - адвокація та підвищення обізнаності громади — 6 ос. (20,0 %)
 - матеріальна/ресурсна підтримка проєктів — 8 ос. (26,7 %)

Інтерпретація: близько 40 % готові особисто долучитися, ще третина — підтверджує готовність за умови підтримки. Найбільш популярні практичні форми участі — організація активностей і наставництво.

8) основні бар'єри, які ускладнюють участь громади

(вказано як найчастіші відповіді; кілька варіантів могли вибиратися)

- недостатнє фінансування / ресурси — 22 ос. (73,3 %)
- стигма та негативне ставлення громади — 18 ос. (60,0 %)
- відсутність професійної підготовки / тренінгів — 15 ос. (50,0 %)
- низька зацікавленість або ініціативність громади — 12 ос. (40,0 %)
- бюрократичні перепони / відсутність координації — 10 ос. (33,3 %)

Інтерпретація: фінансові обмеження названі найпоширенішою перешкодою; також суттєві бар'єри — стигматизація і брак підготовки, що вимагає цілеспрямованої політики з підвищення компетентності та зміни громадської думки.

9) коротке підсумування ключових знахідок

1. Обізнаність: 60 % знайомі з програмами ресоціалізації, але лише 13,3 % отримують інформацію регулярно — є розрив між знанням і системним інформуванням.
2. Досвід співпраці: приблизно третина має прямий досвід роботи з неповнолітніми правопорушниками; це дає практичну перспективу, але для ширшої репрезентативності потрібні додаткові опитування.
3. Причини правопорушень: на перших місцях — сімейні проблеми (66,7 %) та вплив однолітків (60,0 %), також важливу роль відіграє відсутність дозвілля (50,0 %).
4. Позитивне ставлення до реабілітації: більшість підтримують роль школи і ідею «другого шансу», що створює сприятливий суспільний ґрунт для програм.
5. Бар'єри: фінансові обмеження, стигма і брак підготовки — головні перешкоди на шляху реалізації ініціатив.

10) обмеження дослідження

- Малий розмір вибірки ($n = 30$) — результати дають орієнтовну картину, але не є репрезентативними для всіх громад області.
- Цілеспрямований добір — опитувались фахівці, тому думка інших груп (батьки, самі підлітки, адміністрації шкіл) не відображена.
- Онлайн-формат може створювати самоселекцію (участь тих, хто активніший в мережі).
- Відповіді — самозвітні, можливі соціально бажані відповіді.

Отримані дані вказують на наявність зацікавленості й базової підтримки ідеї ресоціалізації серед фахівців соціальної роботи в громадах Тернопільської області, проте практична реалізація обмежена ресурсами, стигмою та браком системної підготовки. Результати обґрунтовують необхідність цілеспрямованих

заходів: інформаційної кампанії, навчань для фахівців, створення програм позашкільного дозвілля і механізмів фінансування та координації на рівні ОТГ.

Висновок до розділу 3

Проведене анкетування фахівців соціальної роботи показало, що громади Тернопільської області загалом зацікавлені у підтримці неповнолітніх правопорушників. Більшість респондентів відзначили, що мешканці активно долучаються до різних заходів – освітніх, культурних, спортивних – які спрямовані на соціальну інтеграцію підлітків. Водночас дослідження показало, що рівень підтримки значною мірою залежить від конкретних проектів і заходів, які реалізують соціальні служби.

У міських громадах спостерігається більш чітка організаційна структура та ефективна координація між суб'єктами соціальної роботи, що дозволяє швидше реагувати на потреби дітей та сімей. У сільських громадах ситуація дещо складніша: часто бракує фінансування, кадрові ресурси обмежені, а активність місцевих жителів не завжди стабільна. Саме ці чинники зумовлюють нерівномірність участі громад у процесах ресоціалізації. Важливим виявився також аспект міжвідомчої взаємодії. Соціальні служби, школи, поліція та громадські організації у більшості громад працюють спільно, однак респонденти підкреслюють, що обмін інформацією і координація дій часто відбуваються фрагментарно. Це створює ризик того, що деякі підлітки можуть залишатися поза увагою або отримувати недостатню підтримку. Серед основних проблем, які респонденти виокремили, – нестача фінансування, обмежена кількість кваліфікованих фахівців, низький рівень мотивації громади та брак доступної інформації про програми ресоціалізації. Ці бар'єри показують, що

простих рішень немає, і підвищення ефективності програм потребує комплексного підходу.

На основі отриманих даних можна запропонувати кілька практичних кроків.

По-перше, тренінги та семінари для соціальних працівників допоможуть підвищити їхню компетентність і впевненість у роботі з неповнолітніми правопорушниками та їхніми сім'ями. Освітні заходи не лише зміцнюють професійні навички, а й створюють відчуття спільної відповідальності за долю дітей у громаді.

По-друге, важливо активно інформувати місцевих мешканців і залучати їх до участі у соціальних проектах. Просвітницькі кампанії, публічні зустрічі, лекції та інформаційні публікації допомагають формувати позитивне ставлення до ресоціалізації неповнолітніх і зменшують страх або упередження щодо дітей у конфлікті із законом.

По-третє, до роботи слід активно залучати громадські організації та волонтерів. Спільні заходи, культурні і спортивні події створюють можливості для соціалізації підлітків і зміцнюють довіру між громадою та службами.

Впровадження цих рекомендацій сприятиме підвищенню системності та комплексності програм ресоціалізації, активізації участі громади та створенню сприятливих умов для соціальної інтеграції неповнолітніх правопорушників. Таким чином, результати дослідження не лише підтверджують актуальність активної участі громади у ресоціалізації, а й дають практичні орієнтири для подальшого вдосконалення соціальної роботи на території Тернопільської області.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що громада відіграє надзвичайно важливу роль у ресоціалізації та реінтеграції неповнолітніх правопорушників. Фахівці соціальної роботи зазначали, що саме активна участь місцевих жителів, громадських організацій та інституцій часто визначає успіх програм підтримки дітей і підлітків. У міських громадах така участь проявляється через системні заходи: проводяться регулярні гуртки, спортивні секції, освітні та культурні проекти для дітей, які потребують підтримки. Діти беруть участь у творчих майстернях, відвідують тренінги з розвитку соціальних навичок і отримують наставництво від досвідчених фахівців. У сільських громадах активність громади здебільшого епізодична, проте місцеві мешканці часто організовують невеликі ініціативи – спільні ігрові заходи, консультації для батьків або волонтерську допомогу під час свят і культурних подій.

Дослідження показало, що фахівці соціальної роботи добре обізнані про існуючі програми ресоціалізації, проте відчують потребу у практичних порадах та методичних рекомендаціях. Так, деякі громади вже мають досвід організації «днів відкритих дверей», у рамках яких діти можуть поспілкуватися з місцевими майстрами та отримати навички, які допомагають їм адаптуватися у суспільстві. Інші громади проводять інтерактивні лекції та інформаційні зустрічі з батьками, щоб залучити їх до підтримки дітей у складних життєвих обставинах.

Взаємодія між суб'єктами соціальної роботи у більшості випадків оцінюється як ефективна, але її результативність обмежує відсутність єдиних стандартів обміну інформацією та координації дій. Там, де відбувається регулярна співпраця між школами, соціальними службами та громадськими організаціями, діти отримують більш комплексну підтримку і мають більше

шансів на успішну інтеграцію. Там же, де координація слабка, деякі підлітки залишаються поза увагою, і це створює ризики повторного порушення закону.

Серед проблем, які стримують ефективність ресоціалізації, фахівці виділяють нестачу фінансування програм, обмежені кадрові ресурси та недостатню мотивацію громади до активної участі. Проте результати дослідження показують, що навіть за цих умов громади здатні створювати підтримуюче середовище для дітей. Наприклад, у одній із громад організували волонтерську програму наставництва, де дорослі допомагають підліткам у навчанні та розвитку соціальних навичок. В іншій громаді місцевий бізнес підтримує спортивні секції для підлітків, що надає їм можливість займатися у командних видах спорту та формує відчуття відповідальності і приналежності.

Результати дослідження дозволяють окреслити практичні кроки для підвищення ефективності участі громади. Це, зокрема, створення методичних рекомендацій для фахівців соціальної роботи, організація тренінгів і семінарів, активізація інформаційної роботи серед мешканців, залучення волонтерів і громадських організацій до організації соціальних і культурних заходів для неповнолітніх. Також важливим є впровадження систем мотивації для мешканців і місцевого бізнесу, які долучаються до програм підтримки дітей, наприклад через грантові ініціативи або спільні соціальні проєкти.

Отримані дані свідчать, що громада – це не просто зовнішнє середовище, а активний учасник процесу ресоціалізації. Успішна інтеграція дітей у суспільство можлива лише тоді, коли соціальні служби, школа, поліція, волонтери та самі мешканці працюють разом і усвідомлюють власну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова В. О. Соціальна адаптація неповнолітніх правопорушників в умовах сучасної ювенальної юстиції. *Соціологічні дослідження та практика*. 2021. № 12. С. 45–52.
2. Бундз Р. О. Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Бундз Ростислав Олегович; наук. кер. Ортинський В. Л., д-р юрид. наук, проф. – Львів: Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права», Національний університет «Львівська політехніка», МОН України, 2019. – 216 с.
3. Вакуленко О. Сучасні підходи до ресоціалізації неповнолітніх, які мають проблеми з законом. *Психологічний супровід і соціально-педагогічна робота в закладі освіти: теорія та практика: кол. монографія*. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2020. С. 327–337.
4. Гірняк А. Н. Психологія модульно-розвивальної взаємодії : монографія. – Тернопіль : Університетська думка ЗУНУ, 2020. – 376 с.
5. Грись А. Образ Я у контексті профілактики девіацій серед неповнолітніх в умовах воєнного стану. *Перша Всеукраїнська науково-практична конференція з адиктології: матер. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 16–17 вересня 2023 р.). К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 37–41.
6. Гусак А. П. Ресоціалізаційний центр як ефективна форма соціального становлення неповнолітніх правопорушників у виховних колоніях. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 55. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – С. 400–404.
7. Гусева В. І. Психологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. *Психологія і суспільство*. – 2020. – № 2. – С. 45–52.

8. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-15>(дата звернення: 13.11.2025)
9. Закон України «Про пробацію». *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-VIII>(дата звернення: 13.11.2025)
10. Караман О. Л. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених: теоретико-методичні засади. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. – 2018. – № 2 (61). – С. 85–90.
11. Ковальчук О. В. Соціально-педагогічні технології профілактики девіантної поведінки серед підлітків. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 198 с.
12. Козак С. М. Ювенальна юстиція та робота з неповнолітніми в конфлікті із законом. – К.: Юридична думка, 2019. – 172 с.
13. Концепція розвитку ювенальної юстиції в Україні на 2020–2025 рр. – Київ: Міністерство юстиції України, 2020. – 34 с.
14. Красилова Я. М. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених: соціально-педагогічний аспект. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2019. – № 7 (333). – С. 112–119.
15. Красилова Ю. М. Соціально-психологічні чинники ресоціалізації неповнолітніх засуджених: дис. ... канд. психологічних наук / Красилова Ю. М.; наук. кер. Максимова Н. Ю., д-р психол. наук, проф. – Київ: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, МОН України, 2021. – 255 с.
16. Мельник О. В. Реінтеграція неповнолітніх після звільнення: проблеми і перспективи. *Юридична психологія*. – 2021. – № 1. – С. 98–106.
17. Михайлова А. А. Соціально-педагогічна робота з ресоціалізації засуджених неповнолітніх правопорушників. Бердянський державний

- педагогічний університет. URL:
<https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/303>(дата звернення:
 13.11.2025)
18. Михайлова А. А. Соціально-педагогічна робота з ресоціалізації засуджених неповнолітніх правопорушників: кваліфікаційна робота магістра / наук. кер. д-р пед. наук, проф. О. І. Гуренко; рец. канд. пед. наук, доц. К. В. Петровська. – Бердянськ: БДПУ, 2022. – 52 с.
19. Національна стратегія превенції злочинності серед неповнолітніх. – Київ: Кабінет Міністрів України, 2018. – 28 с.
20. Ортинський В. Л. Психологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх правопорушників: монографія. – К.: Наукова думка, 2021. – 256 с.
21. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том 1: колективна монографія / кол. авт.; наук. ред. З. М. Мірошник. – Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2019.
22. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 800 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF>(дата звернення:
 13.11.2025)
23. Савельєва Н. Соціальна профілактика девіантної поведінки. *Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*. URL:
<https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/32601>(дата звернення:
 13.11.2025)
24. Семенов В. М. Соціальна адаптація неповнолітніх: теорія і практика. – К.: Наукова думка, 2020. – 268 с.
25. Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 508 с

- 26.Фурман А.В., Колесник І.О. Особливості розвитку вікових груп у контексті психологічної підтримки молоді*Вісник Тернопільського національного педагогічного університету*. – 2022. – № 2. С. 112-130.
- 27.Фурса В., Буякова І. Психолого-педагогічні засади ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. *Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції* (ДДУВС, 06 червня 2025 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2025. – С. 135–139.
- 28.Хмелевська Н. Реінтеграція неповнолітніх в ювенальній юстиції. *Аналітично-порівняльне правознавство* [Електронне наукове видання]. – 2023. URL: <https://orcid.org/0000-0002-4492-4868>(дата звернення: 13.11.2025)
- 29.Шевченко Л. Г. Соціально-педагогічні технології ресоціалізації неповнолітніх з девіантною поведінкою. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. – 2022. – № 6. – С. 134–141.
- 30.Чепіга Л. П. Соціальна робота з неповнолітніми правопорушниками за кордоном. *Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали наук.-практ. конф.* (Харків, 10 квіт. 2015 р.). ХНУВС. С. 140–142.
- 31.Яремко О. М. Контамінація раціонального та гуманістичного вимірів у генезі інституту покарання в контексті європейської правової традиції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. – Київський нац. ун-т внутрішніх справ, 2009. – 221 с.
- 32.Яремко О. М., Дзюбак С. М. Медіація як спосіб врегулювання конфліктів в освітньому середовищі*Актуальні проблеми правознавства*. – 2025. № 1. С. 150–156.
- 33.Gerung, Katarzyna Marlena. Варіативність поняття «ресоціалізація». *Resocjalizacja młodocianych przestępców na Ukrainie i w Polsce: monografia* / Red. P. Husak. Lublin: Wydawnictwo POLIHYMNIA Spółka z o.o., 2019. – 275 с.

34. Kharchenko, Nataliia. Projects of Children's and Youth Public Organizations in the Context of Youth Policy of Ukraine. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 2(25), 2021, 213–225. URL: <http://dx.doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-2-213-225> (дата звернення: 13.11.2025)
35. Kusztal, Justyna. The Key Conditions of Attitudes of Juvenile Delinquents Towards the Justice System: Considering Empirical Data From a Study Research. *Resocjalizacja Polska*, (10), 149–163, 2015.
36. Maciej Muskała & Ewelina Silecka. Educational Measures Applied to a Juvenile by the Police. *Resocjalizacja Polska*, (28), 117–128, 2024.
37. Mitina, S. V., Bielavin, S. P., Bielavina, T. I., Bila, I. N., & Vynogradova, V. Ye. The child neglect as a socio-psychological problem. *Social and psychological problems of modern society: collective monograph*. Liha-Pres, 2019, 136–158.
38. Pappas, J., & Dent, A. The 40 year debate: A meta review on what works for juvenile offenders. *Journal of Experimental Criminology*. 2021. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11292-021-09472-z> (дата звернення: 13.11.2025)
39. Paul B., Paul V. Factors of Reintegration of Children in Conflict with Law *Journal of Dharma*. – 2024. – Vol. 7, Issue 7. – P. 105–124.
40. *Resocjalizacja młodocianych przestępców na Ukrainie i w Polsce: monografia* / Red. P. Husak. Lublin: Wydawnictwo POLIHYMNIA Spółka z o.o., 2019. – 275 с.
41. UNICEF. *Child Reintegration Framework: Promoting family-based care for children*. New York, 2019. – 74 p.
42. *Youth justice services: relationships, rehabilitation and the reality of the young people involved — A meta synthesis of the qualitative literature*. *Journal of Youth Studies*. 2025. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10567-025-00534-6> (дата звернення: 13.11.2025)

43. Zinkiewicz, Beata. Praca jako środek resocjalizacji nieletnich w historycznych i współczesnych instytucjach poprawczych. *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*, 1(24), 151–168, 2019.
44. Гумін О. М. Права засуджених неповнолітніх: особливості забезпечення і реалізації під час воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* – 2025. – № 3. С. 31–46. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.3.31

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

БОЙКО Марія Сергіївна

**Роль громади у ресоціалізації та
реінтеграції неповнолітніх
правопорушників/
The role of the community in the resocialization and
reintegration of juvenile offenders**

спеціальність: 231–Соціальна робота
освітньо-професійна програма – Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Частина 2

ДОДАТКИ

Тернопіль – 2025

Додаток А

Таблиця. Порівняльна характеристика діяльності українських громадських організацій у сфері ресоціалізації неповнолітніх правопорушників.

№	Назва організації	Основні напрями діяльності	Цільова група	Ключові програми та ініціативи	Форми та методи роботи	Партнерство та взаємодія
1	Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей»	Захист прав дітей, розвиток правосуддя, дружнього до дитини, навчання фахівців	Неповнолітні у конфлікті з законом, працівники пробації, педагоги	Програма «Правосуддя, дружне до дитини», курси підвищення кваліфікації	Освітньо-просвітницька діяльність, тренінги, семінари, методичні матеріали	Міністерство юстиції, служби у справах дітей, громади, UNICEF, Terre des Hommes
2	ГО «Комітет сприяння захисту прав дитини»	Соціальна адаптація, наставництво, психологічна підтримка, допомога після звільнення	Неповнолітні після звільнення, діти з неблагополучних сімей	Проект «Шанс на майбутнє», програма наставництва та соціальної реінтеграції	Індивідуальні консультації, групові тренінги, соціальний супровід, наставництво	Центри соціальних служб, служби пробації, навчальні заклади, місцеві влади
3	БО «Волонтер» (м. Львів)	Профілактика правопорушень, розвиток соціальних навичок, залучення громади	Підліткі групи ризику, неповнолітні під пробацією та наглядом	Програма «Разом до змін», «Майстерня довіри»	Волонтерські акції, професійні курси, майстер-класи, наставництво	Львівський центр соціальних служб, навчальні заклади, громадські активісти
4	Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка	Соціологічні дослідження, аналіз політики, рекомендації для фахівців	Державні структури, громадські організації, фахівці соціальної сфери	Дослідження «Ресоціалізація неповнолітніх», аналітичні звіти для уряду	Опитування, аналіз статистики, експертні дослідження, наукові публікації	Міністерство соціальної політики, академічні установи, міжнародні партнери

*Додаток В***Анкета « Ставлення до реінтеграції фахівців у громадах»**

1. Стать:
 - Жіноча
 - Чоловіча
2. Вік:
 - до 25 років
 - 26–35 років
 - 36–45 років
 - 46–55 років
 - понад 55 років
3. Стаж роботи у сфері соціальної роботи:
 - до 3 років
 - 3–10 років
 - понад 10 років
4. Посада:
 - Фахівець із соціальної роботи
 - Керівник підрозділу
 - Інший (вказіть) _____
5. Громада, у якій Ви працюєте: _____
6. Чи знайомі Ви з програмами ресоціалізації неповнолітніх правопорушників?
 - Так, добре знайомий(а)
 - Частково знайомий(а)
 - Ні, не знайомий(а)
7. Як Ви дізнаєтеся про такі програми?
 - Професійні тренінги, семінари
 - Робочі наради, колеги
 - Засоби масової інформації, інтернет
 - Інше
8. Чи має Ваша громада діючі заходи або ініціативи для підтримки неповнолітніх правопорушників?
 - Так
 - Частково
 - Ні

9. Які форми участі громади у підтримці неповнолітніх, на Вашу думку, найбільш ефективні? (можна кілька варіантів)
- Волонтерські ініціативи
 - Громадські організації
 - Релігійні спільноти
 - Центри соціальних служб
 - Освітні заклади
 - Інше _____
10. Як Ви оцінюєте рівень взаємодії соціальних служб із іншими інституціями громади?
- Високий
 - Середній
 - Низький
11. Які організації у Вашій громаді найбільш активно співпрацюють із соціальними службами у питаннях ресоціалізації підлітків?
- Освітні заклади
 - Поліція
 - Церкви та релігійні громади
 - Молодіжні центри
 - Громадські організації
12. Які труднощі найчастіше виникають під час роботи з неповнолітніми правопорушниками?
- Недостатнє фінансування
 - Брак кваліфікованих фахівців
 - Байдушність громади
 - Відсутність чітких міжвідомчих алгоритмів
 - Інше _____
13. Чи відчуваєте Ви підтримку керівництва громади у питаннях ресоціалізації неповнолітніх?
- Так
 - Частково
 - Ні
14. Які заходи, на Вашу думку, могли б підвищити ефективність участі громади?
- Проведення тренінгів для фахівців
 - Активніше залучення волонтерів
 - Інформаційні кампанії для населення

- Фінансова підтримка програм
- Спільні заходи із школами, поліцією

15. На Вашу думку, які зміни у громаді могли б найбільше сприяти ресоціалізації неповнолітніх правопорушників?